

Stanje i perspektive razvoja ruralnog turizma u Hrvatskoj

Ninčević, Maja

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Science / Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:217:953309>

Rights / Prava: [In copyright](#)/Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-01**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Faculty of Science - University of Zagreb](#)

Sveučilište u Zagrebu
Prirodoslovno-matematički fakultet
Geografski odsjek

Maja Ninčević

Stanje i perspektive razvoja ruralnog turizma u Hrvatskoj

Prvostupnički rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Aleksandar Lukić

Ocjena: _____

Potpis: _____

Zagreb, 23.9.2021.

Sveučilište u Zagrebu
Prirodoslovno-matematički fakultet
Geografski odsjek

Prvostupnički rad

Stanje i perspektive razvoja ruralnog turizma u Hrvatskoj

Maja Ninčević

Izvadak: Pojam ruralnog turizma definira se različito. U Hrvatskoj je uobičajeno ruralnim turizmom smatrati različite selektivne oblike turizma koji se odvijaju u ruralnom prostoru. Ruralni turizam jedan je od potencijalnih čimbenika revitalizacije takvih krajeva. Budući da se hrvatska ruralna područja bore s brojnim društveno-gospodarskim nedaćama, od kojih je najistaknutija depopulacija, ruralni turizam javlja se kao moguće rješenje. Hrvatska ima značajne predispozicije za iskorištavanje prednosti ruralnog turizma, ali činjenica je da ih ne iskorištava dovoljno. Postavši članicom Europske unije, Hrvatska je u vidu mogućnosti financiranja ruralnih područja, a time i ruralnog turizma iz Europskih strukturnih i investicijskih fondova dobila priliku za poboljšanje gospodarske i društvene slike takvih krajeva. Cilj ovog rada je detaljnom analizom pružiti uvid u trenutno stanje i ponudu odabranih selektivnih oblika ruralnog turizma na razini cijele Hrvatske te predstaviti perspektive daljnjeg razvoja u budućnosti, uzimajući u obzir Europske strukturne i investicijske fondove.

28 stranica, 8 grafičkih priloga, 1 tablica, 40 bibliografskih referenci; izvornik na hrvatskom jeziku

Ključne riječi: turizam, ruralni turizam, Hrvatska, EU fondovi

Voditelj: izv. prof. dr. sc. Aleksandar Lukić

Tema prihvaćena: 14. 1. 2021.

Datum obrane: 23. 9. 2021.

Rad je pohranjen u Središnjoj geografskoj knjižnici Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Marulićev trg 19, Zagreb, Hrvatska.

BASIC DOCUMENTATION CARD

University of Zagreb
Faculty of Science
Department of Geography

Undergraduate Thesis

State and perspectives of rural tourism development in Croatia

Maja Ninčević

Abstract: The term of rural tourism can be defined in many different ways. In Croatia, it is common to consider rural tourism as a group of different selective forms of tourism that take place in rural areas. Rural tourism is one of the potential revitalization factors of such areas. Since Croatian rural areas have been struggling with a number of socio-economic adversities for a long time, the most prominent of which is depopulation, rural tourism is imposing as a possible solution. Croatia has a significant predispositions to use the benefits of rural tourism, but the fact is it is not using them enough. By becoming a member of the European Union, Croatia has been given the opportunity to improve the economic and social image of rural areas, and thus rural tourism thanks to possibility of financing from European Structural and Investment funds. The aim of this paper is to provide detailed analysis of the current state and offer of chosen selected forms of rural tourism in Croatia and present the perspectives of further development in the future, considering the European Structural and Investment funds as well.

28 pages, 8 figures, 1 tables, 40 references; original in Croatian

Keywords: tourism, rural tourism, Croatia, EU funds

Supervisor: Aleksandar Lukić, PhD, Associate Professor

UndergraduateThesis title accepted: 14/01/2021

Undergraduate Thesis defense: 23/09/2021

Thesis deposited in Central Geographic Library, Faculty of Science, University of Zagreb,
Marulićev trg 19, Zagreb, Croatia

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. POJAM RURALNOG TURIZMA.....	2
3. KRATAK PREGLED RAZVOJA RURALNOG TURIZMA U HRVATSKOJ.....	4
4. TRENUTNO STANJE RURALNOG TURIZMA U HRVATSKOJ	6
5. SJEVERNO HRVATSKO PRIMORJE	8
5.1. Turistička ponuda Sjevernog hrvatskog primorja	9
6. JUŽNO HRVATSKO PRIMORJE	11
6.1. Turistička ponuda Južnog hrvatskog primorja	11
7. GORSKA HRVATSKA	15
7.1. Turistička ponuda Gorske Hrvatske	15
8. SREDIŠNJA HRVATSKA	17
8.1. Turistička ponuda Središnje Hrvatske.....	17
9. ISTOČNA HRVATSKA	18
9.1. Turistička ponuda Istočne Hrvatske	19
10. SREDSTVA EUROPSKE UNIJE ZA RURALNI TURIZAM	21
10.1. IPARD program.....	21
10.2. EAFRD fond.....	22
11. BUDUĆNOST RURALNOG TURIZMA U HRVATSKOJ.....	23
12. ZAKLJUČAK.....	24
LITERATURA.....	25
IZVORI	26
PRILOZI.....	iv

1. UVOD

Ruralni krajevi u novije vrijeme imaju sve veću popularnost. Razlog je to zasićenosti ljudi užurbanim i stresnim životom u urbanim područjima i potrebe za bijegom u mir ruralne sredine. Kao posljedica toga, sve više raste popularnost ruralnog turizma. Prema statistici Svjetske turističke organizacije, jedan od četiri europska građanina provest će odmor na nekom ruralnom području (Pamuković i dr., 2016). Sve veći interes za ruralne krajeve prilika je za razvoj ruralnog turizma. Ruralni turizam uvelike može pridonijeti diverzifikaciji ekonomskih aktivnosti u ruralnim sredinama i time omogućiti gospodarsku i društvenu revitalizaciju takvih krajeva. Neke europske države poput Francuske, Nizozemske i Austrije od ranije su prepoznale benefite ruralnog turizma zbog čega one danas ostvaruju značajne prihode zahvaljujući istom. S druge strane, većina je europskih zemalja ruralnom razvoju, a u okviru toga i ruralnom turizmu, veću pažnju počela pridavati zahvaljujući inicijativama i programima Europske unije (Petrić, 2006).

Hrvatska je prema najrecentnijim klasifikacijama pretežito ruralna zemlja. Konkretno, ruralna područja čine oko 90% površine Hrvatske, a oko 44% populacije je izravno ili neizravno povezano s poljoprivredom. Uzmu li se uz to u obzir prirodna i kulturna raznolikost hrvatskih ruralnih krajeva, bogata resursna baza turističkih atrakcija i očuvan okoliš, Hrvatska ima sve predispozicije za značajniji razvoj ruralnog turizma i iskorištavanje njegovih prednosti (Demonja, 2014). Međutim, zbog fokusiranosti hrvatskog turizma na hrvatsku obalu i "sun and sea" turizam, prilike koje postoje ne iskorištavaju se dovoljno te je ruralni turizam gotovo zanemaren. Hrvatska prema tome pripada spomenutoj većini europskih zemalja kojima su za razvoj ruralnog turizma potrebni poticaji Europske unije.

Cilj ovog rada je pružiti detaljan uvid u stanje i ponudu u okviru ruralnog turizma u Hrvatskoj. U radu će prvo biti definiran ruralni turizam i iznesen kratak pregled povijesti razvoja ruralnog turizma u Hrvatskoj. Potom će na temelju podataka DZS-a o broju turističkih dolazaka i noćenja u komercijalnim smještajnim objektima 2020. godine biti analizirano trenutno stanje i položaj ruralnog turizma u Hrvatskoj. S ciljem dobivanja informacija o broju dolazaka i noćenja na obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima u Hrvatskoj kontaktirane su turističke zajednice svih županija, no podaci koji su dobiveni nisu cjeloviti stoga se značajan dio ovog rada temelji na informacijama iz nacionalnog kataloga *Ruralni turizam Hrvatske*. Nakon analize trenutnog stanja biti će predstavljena sama ponuda ruralnog turizma u Hrvatskoj podijeljena na pet tradicionalnih regija. Potom će biti opisane mogućnosti financiranja ruralnog turizma iz

sredstava Europske unije za ruralni razvoj te naposljetku prodiskutirana budućnost ruralnog turizma u Hrvatskoj.

2. POJAM RURALNOG TURIZMA

Koncept ruralnog turizma se kroz povijest svog postojanja konstantno mijenjao i razvijao. Sredinom prošlog stoljeća ruralni turizam bio je samo još jedan oblik turizma koji je infrastrukturno slabo razvijen, da bi se s početkom novog stoljeća na njega počelo gledati kao na važan element integralnog razvitka ruralnih područja (Lukić, 2002). Jedinstvena i opće prihvaćena definicija pojma ruralnog turizma danas i dalje ne postoji. Zbog toga u literaturi postoji više različitih pristupa definiranju ruralnog turizma, a samim time i velik broj različitih definicija od strane različitih autora. Posljedica velikog broja različitih definicija su česte konfuzije oko toga što pojam ruralnog turizma zapravo podrazumijeva. Razlog nepostojanja čvrstog konsenzusa u definiranju ruralnog turizma prvenstveno se može potražiti u znatno izraženim različitostima samog ruralnog prostora koje proizlaze iz njegovih klimatskih obilježja, konfiguracije terena, geomorfoloških obilježja te vegetacijskog pokrova kao ključnih prirodnih faktora koji ga određuju te brojnih specifičnih društvenih obilježja (Bartoluci i dr., 2016). Petrić (2006) navodi četiri najizglednija moguća uzroka:

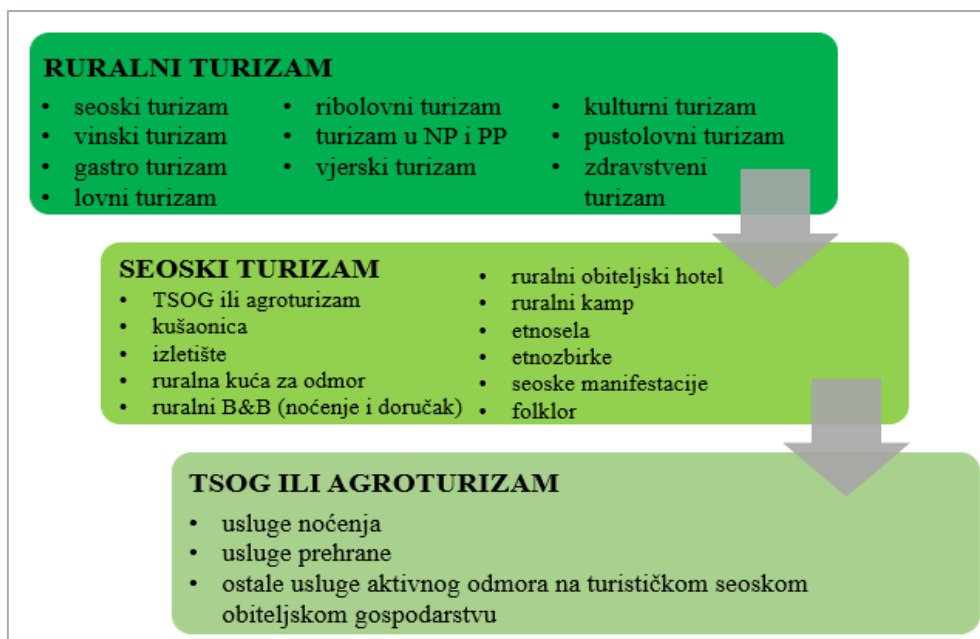
1. Područja gdje se ruralni turizam razvija teško je definirati iz razloga što različite države uzimaju različite kriterije za definiranje.
2. Sve turističke aktivnosti u ruralnim područjima ne moraju biti strogo ruralne. Po svom sadržaju mogu biti i urbane, ali se odvijaju u ruralnim područjima.
3. Različite regije razvijaju različite oblike ruralnog turizma, ovisno o prirodno-geografskoj i društvenoj osnovi. Prema tome je teško naći zajednička obilježja za sve regije.
4. Nekoć jasna razlika između ruralnih i urbanih područja u suvremenom dobu sve više nestaje. Razlog tome je suburbanizacija, razmjena robe na velike udaljenosti te masovna izgradnja kuća za odmor. Sve je to posljedica promjena na globalnom tržištu te u komunikacijskim tehnologijama koje mijanjaju tržišne uvjete kao i potražnju za tradicionalnim proizvodima (OECD, 1994, prema Petrić, 2006).

Svjetska turistička organizacija ruralni turizam definira kao vrstu turističke aktivnosti u kojoj je iskustvo turista povezano sa širokim spektrom proizvoda koji se u najvećoj mjeri odnose na

prirodne aktivnosti, poljoprivredu i ruralni način života. Četiri su ključna elementa koji definiraju ruralni turizam (UNWTO, 2004, prema Bartoluci i dr., 2016):

1. Prirodni ruralni resursi (rijeke, jezera, planine, šume i dr.)
2. Ruralni način života (obrta, lokalni događaji, gastronomija, tradicionalna glazba i sl.)
3. Ruralno nasljeđe (tradicionalna arhitektura, povijest, dvorci, crkve, sela i dr.)
4. Ruralne aktivnosti (jahanje, lov, ribolov, pješčenje, biciklizam, vodeni sportovi i dr.)

Baćac (2011) jasno objašnjava razlike između pojmova povezanih s ruralnim turizmom koji izazivaju nedoumice: seoskog turizma, agroturizma, turističkog seljačkog obiteljskog gospodarstva (TSOG) te seljačkog domaćinstva (slika 1). Kao i za ruralni turizam, standardne definicije navedenih pojmova koje bi bile prihvaćene u svim područjima u kojima je razvijen ovaj tip turizma također ne postoje. Baćac stoga ruralni turizam definira kao "najširi pojam koji obuhvaća sve turističke usluge/aktivnosti/vidove turizma unutar ruralnih područja, uključujući npr. lovni, ribolovni, turizam u parkovima prirode, zimski, seoski, ekoturizam, zdravstveni, kulturni itd. Ruralni turizam nije nužno dopunska djelatnost na svojem gospodarstvu kojom se stvara dodatni prihod, već može biti i profesionalna djelatnost (npr. mali obiteljski hotel, konjički centar, itd.)". Seoski turizam je pojam koji je uža od ruralnog turizma, ali je istovremeno šira od turizma na farmi te je vezan uz ambijent sela kao i sve njegove aktivnosti koje uključuju poljoprivredu, gastronomiju, folklor i slično. Turizam na seljačkom domaćinstvu/gospodarstvu ili turističkom seljačkom obiteljskom gospodarstvu (TSOG) podrazumijeva oblik turističke usluge koji je dodatna djelatnost na takvom gospodarstvu i unutar iste se nudi mogućnost konzumacije proizvoda koji su proizvedeni na tom gospodarstvu (Baćac, 2011).

Sl. 1. Shematski prikaz međuodnosa ruralnog, seoskog i agroturizma
Izvor: Baćac, 2011

3. KRATAK PREGLED RAZVOJA RURALNOG TURIZMA U HRVATSKOJ

Ruralni turizam u Hrvatskoj nalazi se na niskom stupnju razvijenosti. To je posljedica usmjerenosti hrvatskog turizma na maritimne prostore, ali i kontinuiranog zanemarivanja ruralnog prostora i obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava. Pretjerana usmjerenost na maritimne prostore i kupališni turizam zapravo je upropastila priliku za razvoj ruralnog turizma koja je postojala sve do 50-ih godina prošlog stoljeća. Naime, turistička ponuda Hrvatske je do tada bila diverzificirana te su ruralni prostori često bili destinacije turista i rekreativaca. No nakon 1950-ih su se s jačanjem litoralizacije gotovo svi turistički interesi prebacili na jadransku obalu te je nastupilo spomenuto zanemarivanje koje je potrajalo gotovo do danas (Lukić, 2002). Razvoj ruralnog turizma u Hrvatskoj s prekidima je započeo početkom 1990-ih kada je Ministarstvo turizma pokrenulo inicijativu za njegov razvoj kao i prve aktivnosti koje su uključivale terenska istraživanja, prikupljanje informacija i osposobljavanje inicijatora (Demonja, 2014). Razvoj se u počecima odnosio na promoviranje ruralnog turizma kontinentalne Hrvatske, da bi se kasnije na njega gledalo kao na esencijalni faktor u razvoju i revitalizacije ruralnih područja cijele Hrvatske. Na razini države razvoj je bio nejednak budući da je ovisio o ciljevima i programima koje svaka regija zasebno provodi. Regija koja se prva istaknula sa svojim značajnim rezultatima koji su očigledno bili posljedica ispravnih strategija

i programa razvoja ruralnog turizma je Istra. U Istri se ruralni turizam počeo razvijati kao integralni dio turističke ponude u priobalnim destinacijama i u drugim dijelovima regije s ciljem povećanja kvalitete života u ruralnim područjima i ostvarenja dodatnih prihoda (Grgić i dr., 2017). Nije začuđujuće kako je regija koja je prva započela s razvijanjem ovakve vrste turizma upravo jedna od priobalnih regija, budući da na priobalju postoji dug kontinuitet razvoja turizma, a samim time i preduvjeti za razvoj novih selektivnih vrsta, poput ruralnog turizma. Ista je situacija dogodila se i sa dubrovačkim područjem. Prevelika koncentracija gostiju u gradu Dubrovniku tražila je komplementarnu ponudu u okolici grada, u Konavlima, delti Neretve i na Pelješcu. Prema tome su oni zahtjevniji turisti koji su posjećivali Dubrovnik na taj način upotpunili doživljaj upoznavanjem njegove okolice što je u konačnici dovelo do usmjeravanja ruralne okolice na takvu vrstu turističkog proizvoda. (Krajnović i dr., 2014). Rast interesa za razvoj ruralnog turizma u Hrvatskoj može se predočiti praćenjem broja registriranih obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava koja nude turističke usluge (tabl.1.) Obiteljska poljoprivredna gospodarstva jedan su temelja ponude ruralnog turizma i kao takvi su često jedinica za mjerenje razvijenosti ruralnog turizma. Turizam na obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima vrlo se rijetko pojavljivao u našoj turističkoj ponudi. Razlog tome bili su usitnjeni i disperzni seljački posjedi, već spomenuta okrenutost maritimnom turizmu i masovnosti te nedovoljno razvijena svijest o vrijednosti okoliša (Lukić, 2002). Razvoj ruralnog turizma u Hrvatskoj je stoga prema broju seljačkih obiteljskih gospodarstava postao izraženiji od 1998. godine, kada su na području Hrvatske registrirana prva turistička seljačka obiteljska domaćinstva, kojih je tada bilo 32. Od 1998. godine broj je naglo rastao. U razdoblju od 2000. do 2005. broj registriranih jedinica ruralnog turizma se više nego udvostručio pa je 2000. godine registrirano 151 seljačko obiteljsko domaćinstvo, a 2007. godine 352 gospodarstva. Godine 2013. zabilježeno je svega 447 je registriranih seljačkih domaćinstva koja su vrlo neravnomjerno raspoređena po županijama, što ukazuje na blagu stagnaciju (Grgić i dr., 2015).

Tab. 1. Broj registriranih turističkih obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava u Hrvatskoj od 1998. do 2007. godine

Godina	Broj registriranih turističkih obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava u Hrvatskoj
1998.	32
1999.	65

2000.	151
2001.	175
2002.	269
2003.	269
2004.	254
2005.	310
2006.	330
2007.	352

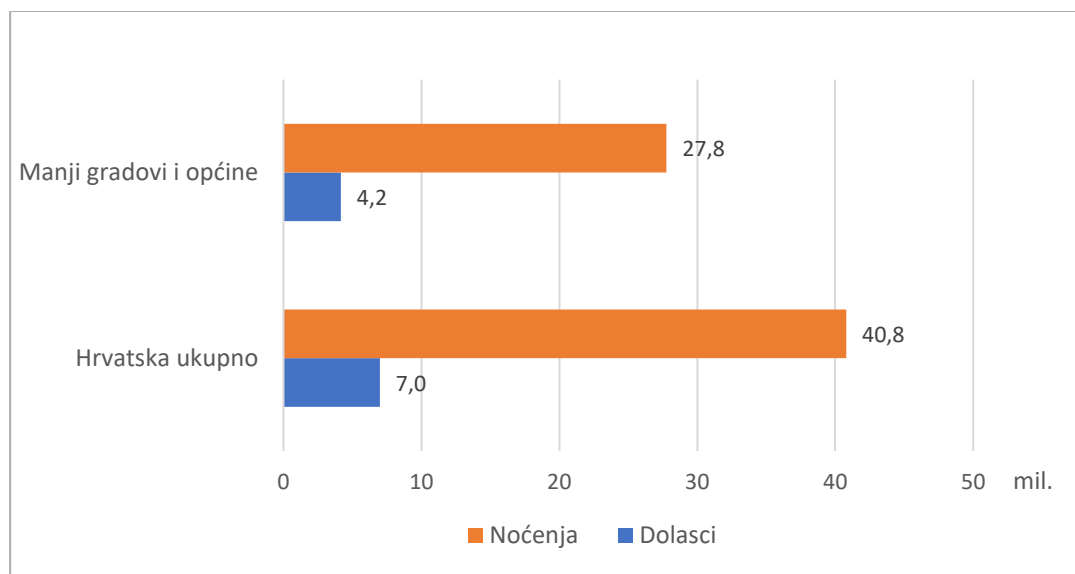
Izvor: Ministarstvo turizma RH, 2004, prema Demonja, 2007

Velik broj različitih autora sustavni razvoj ruralnog turizma u Hrvatskoj dijeli na dva važna razdoblja. Prvo je započelo 1995. i trajalo je do 1999. godine, kada je Vlada Republike Hrvatske usvojila nacionalni program "Razvoj malog i srednjeg poduzetništva u turizmu, s naglaskom na održivi razvoj turizma u ruralnom prostoru". Nakon prvog razdoblja uslijedile su četiri godine pauze, koje su obilježene nedostatkom većih inicijativa za razvijanje ruralnog turizma kao i nedostatkom potpore resornoga ministarstva. Drugo razdoblje započelo je početkom 2004. godine kada su u Hrvatskoj jače pokrenuti resori poljoprivrede i turizma čime počinje ozbiljnija briga o ruralnim područjima i ekonomskim aktivnostima u istima (Ružić i Demonja, 2013).

4. TRENUTNO STANJE RURALNOG TURIZMA U HRVATSKOJ

Budući da cjeloviti i relevantni podatci o broju turističkih dolazaka i noćenja na obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima na razini Hrvatske nisu dostupni, u nastavku je s ciljem predočavanja generalne slike o stanju ruralnog turizma u Hrvatskoj napravljena usporedba turističkih dolazaka i noćenja na razini cijele Hrvatske s turističkim dolascima i noćenjima u manjim gradovima, točnije gradovima koji broje manje od 10 000 stanovnika i općinama, koji se vode kao ruralna područja. Kao što se može vidjeti na slici 2, na razini cijele Hrvatske je u komercijalnim smještajnim objektima tijekom protekle (2020.) godine ostvareno ukupno 7 milijuna turističkih dolazaka te 40,8 milijuna noćenja. Od toga je u komercijalnim smještajnim objektima u manjim gradovima i općinama ostvareno 4,2 milijuna dolazaka te 27,8 milijuna noćenja. Prema tim se brojkama kao i samim pogledom na priloženi graf može zaključiti kako ruralni turizam zauzima udio veći od 50% u ukupnom turizmu Hrvatske. Točnije, 2020. godine je u komercijalnim smještajnim objektima u ruralnim područjima ostvareno 60% turističkih dolazaka i 68,1% ukupno ostvarenih turističkih noćenja Hrvatske. Iz predočenih rezultata može

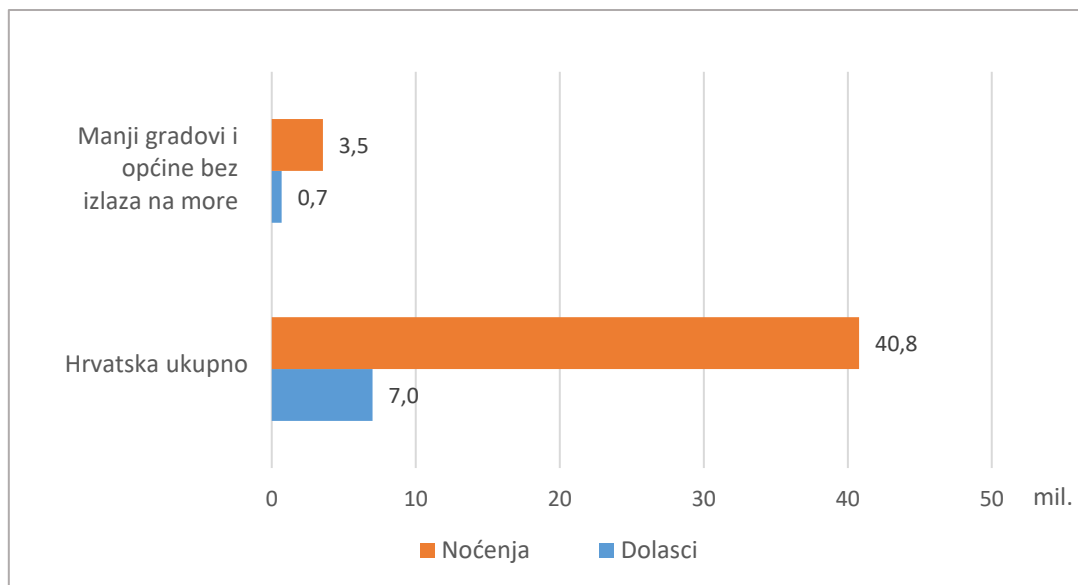
se iščitati kako ruralni turizam u Hrvatskoj ostvaruje značajne prihode i kako se prema tome nalazi na visokom stupnju razvijenosti, što se kosi s dosadašnjim konstatacijama o njegovoj slaboj razvijenosti u Hrvatskoj.

Sl. 2. Dolasci i noćenja turista u komercijalnim smještajnim objektima 2020. na razini manjih gradova i općina te na razini Hrvatske ukupno

Izvor: izrada autorice prema podacima DZS, 2021

Dojam o razvijenosti ruralnog turizma u Hrvatskoj se ipak mijenja ukoliko se iz manjih gradova i općina izuzmu one koje se nalaze na obali, s pretpostavkom da se njihova turistička ponuda ponajviše temelji na kupališnom turizmu koji ne spada pod oblike ruralnog turizma. Manji gradovi i općine koje nemaju izlaz na more su 2020. godine u komercijalnim smještajnim objektima ostvarili 700 tisuća turističkih dolazaka te 3,5 milijuna noćenja, što je tek 10% ukupnih turističkih dolazaka te 8,6% ukupno ostvarenih turističkih noćenja na razini cijele Hrvatske (sl. 3.). Ovi podaci nesumnjivo daju vjerodostojniji uvid u stanje ruralnog turizma te se njihovom analizom dojam o visokoj razvijenosti ruralnog turizma poništava i približava početnim tvrdnjama, odnosno da je razvoj ruralnog turizma u Hrvatskoj još u svojim začetcima. Značajna razlika u postotcima dolazaka i noćenja nakon što su uklonjeni primorski gradovi i općine također ukazuje i na već ustaljeni na problem definiranja ruralnog prostora u Hrvatskoj, ali i problem nedostatka standardizirane definicije ruralnog turizma.

Sl. 3. Dolasci i noćenja turista u komercijalnim smještajnim objektima 2020. na razini manjih gradova i općina bez izlaza na more te na razini Hrvatske ukupno

Izvor: izrada autorice prema podacima DZS, 2021

5. SJEVERNO HRVATSKO PRIMORJE

Razvoj ruralnog turizma u Istri rezultat je postojanja povoljnih prirodnih preduvjeta, očuvanosti socio-kulturnog naslijeđa te blizine stranih emitivnih područja kao što su Italija, Austrija i Njemačka. Istra je primjer kako se ruralni turizam temelji na vlastitoj poljoprivrednoj proizvodnji, obiteljskoj radnoj snazi, suradnji s partnerima u okruženju, znanju i edukaciji, autohtonoj gastronomskoj ponudi te prikladnom marketingu (Pamuković i dr., 2016). U Istri se ruralni turizam pojavio u 1990-ima, a od 1997. godine se počinje intenzivnije razvijati na inicijativu Turističke zajednice Istarske županije (Brščić, 2009). Cilj inicijative bilo je rasterećenje obalnih regija i urbanih središta zbog jačanja seoske ekonomije kao i davanja novih sadržaja kulturnoj i povijesnoj baštini. Tako je već spomenute 1997. godine u sklopu odjela za turizam i trgovinu Istarske županije izdana publikacija Agroturizam (Mađarić i Sarjanović, n.d.).

Ruralni turizam Kvarnera ne može konkurirati ruralnom turizmu Istre, no prednosti za njegov razvoj također se očituju u blizini emitivnih područja kao i prirodno-geografskim raznolikostima područja koje obuhvaćju otoke i gorje, prostore na kojima postoje idealni preduvjeti za razvoj ove vrste turizma.

5.1. Turistička ponuda Sjevernog hrvatskog primorja

Atrakcijske posebnosti ruralnom turizmu Istre prvenstveno daje prostor kojeg odlikuju čist zrak i voda, zdrava i ugodna klima te očuvana okolina. Takvi su uvjeti bili temelj za razvoj bogatije turističke ponude. Istra svoju turističku ponudu uvelike temelji na kulturnoj baštini koju redovito oživljava kroz brojne kulturne manifestacije. Neke od najpoznatijih jesu Dani tartufa, Mrkat istrijanskoga dela u Svetomvinčentu, Dan otvorenih vinskih podruma, Legendfest – festival legendi, mitova i priča Istre u Pićanu, Rimski Valbandon u Fažani i mnogi drugi. Osim kulturnih manifestacija, uvid u tradicionalni ruralni život žitelja Istre pružaju i muzeji poput Etnografskog muzeja Istre u Kaštelu Pazin, Etnografskog muzeja Buje, Etno muzeja Vittorio Rossoni u Kašteliru (sl.4.), Zaštićene ruralne sredine Kotli, Zavičajnog muzeja Poreštine i ostalih. Istra je uvelike poznata i po svojoj gastronomiji. Bogata je bojama, mirisima i vrhunskim okusima domaćih proizvoda: istarskog tartufa, pršuta, maslinovog ulja, vina, šparoga, istarske maneštre, srdele i drugih plodova mora (HGK, 2015). Spomenute se istarske delicije mogu kušati i u okviru boravka na brojnim seoskim obiteljskim gospodarstvima. U Istri danas u okviru programa razvitka ruralnog turizma djeluje 184 domaćinstva (68 registriranih) koji pružaju ugostiteljske usluge za 6000 posjetitelja. Ruralna se turistička domaćinstva mogu podijeliti na tri kategorije: jedna pružaju isključivo ugostiteljske usluge, druga smještaj i prehranu, a najčešća su domaćinstva koja će gostima ponuditi smještaj i prehranu, ali će zadovoljiti i gastronomske prohtjeve vanjskih gostiju (Mađarić i Sarjanović, n.d.). U nacionalnom katalogu *Ruralni turizam Hrvatske* (2015) koji je izdan u svrhu jačanja ruralnog turizma u Hrvatskoj, a samim time i revitalizacije ruralnih prostora, predstavljene su dvije kategorije objekata u ruralnom turizmu: objekti sa smještajnim kapacitetom i prehranom te objekti izletišta, kušaonice, vinotočja za jednodnevni i poludnevni boravak. Tako Istra prema nacionalnom katalogu broji 27 takvih objekata, točnije 21 objekt sa smještajnim kapacitetom i prehranom te 6 objekata druge navedene kategorije. Za svaki objekt naveden je sadržaj koji isti pruža. Iz ponude koja je izlistana u katalogu po bogatstvu sadržaja izdvaja se Seljački turizam Toni u okolici Motovuna, čiji bogat sadržaj između ostalog uključuje i vinogradarstvo, maslinarstvo, kulturnu i prirodnu baštinu, lov i ribolov, jahanje, biciklizam, pješaćenje, usluge kušanja proizvoda, promatranje ptica, vožnja terenskim vozilom i ostalo (HGK, 2015).

Sl. 4. Primjer etnozanimljivosti u Sjevernom hrvatskom primorju – Etno muzej Vittorio Rossoni u Kašteliru

Izvor: TZ Kaštelir-labinci, n.d.

Kvarner zbog svoje već spomenute prirodno-geografske raznolikosti te time bogatstva flore i faune ima velike izgleda za jači razvoj ruralnog turizma. Vinodolska općina, Učka i kvarnerski otoci su sinonimi za ekološki očuvan ruralni prostor koji je stvoren za odmor kroz svako doba godine. Pozamašan broj etnografskih muzeja i zbirki i na Kvarneru pruža mogućnosti za upoznavanje s tradicionalnim načinom života na ovom području. Najviše ih se nalazi na otoku Krku. Neki od njih su Zavičajna etnografska zbirka Kornić na Krku, Muzejska zbirka Kastavštine, Etnografski muzej u kući Ive Sučića u Dobrinju na Krku, Zavičajni muzej u Baškoj na Krku i mnogi drugi. Od kulturnih manifestacija izdvajaju se Rapska fjera, Dani vina otoka Krka, Dani maslina na Krku, Marunada u Lovranu, Eko, etno i vino fest na Krku i druge. U nacionalnom katalogu *Ruralni turizam Hrvatske* (2015) za područje Kvarnera izlistana su 4 objekta u dvije već predstavljene kategorije. Po bogatstvu sadržaja ističe se Seosko domaćinstvo Topolino na otoku Rabu čija ponuda uključuje vinogradarstvo, maslinarstvo, proizvodnju suhomesnatih proizvoda, etnografsku zbirku, kulinarske radionice i prezentacije, prezentaciju starih običaja i vještina, vožnju plovilima, ribolov i ostalo (HGK, 2015).

6. JUŽNO HRVATSKO PRIMORJE

Turizam južnog hrvatskog primorja, odnosno Dalmacije, može se podijeliti u četiri regije: Zadar, Šibenik, Split i Dubrovnik. Takva podjela prati administrativnu podjelu Dalmacije na četiri županije, pri čemu svaku županiju karakteriziraju obilježja koja su gotovo istovjetna u svakoj (Bosna i Krajnović, 2015, prema Svržnjak i dr., 2017). Prema tome bi turisti trebali imati percepciju o Dalmaciji kao jedinstvenoj regionalnoj cjelini i na taj bi ju način trebalo razvijati kao turistički regionalni brend od čega bi Dalmacija imala višestruke koristi (Bosna i Krajnović, 2015). Koristi bi dakako imala i ruralna područja Dalmacije. Dalmacija svoju turističku ponudu temelji na čistom moru i na obalnim gradovima bogatog kulturnog naslijeđa, dok je unutrašnji dio u potpuno drugom planu, u sjeni priobalja. Posjetom unutrašnje, ruralne Dalmacije turisti imaju mogućnost obogatiti svoje iskustvo i doživjeti Dalmaciju na potpuno nov način. Blizina velikih turističkih središta na obali kao i atraktivni krajolici, prirodna baština te bogato kulturno naslijeđe ruralnih krajeva idealne su predispozicije za razvoj turizma u tim područjima. Ruralni prostor Dalmacije iznimno je bogat tradicijskom baštinom naslijeđenom iz davnina koja se na razne načine prezentira današnjim naraštajima kako bi se u što boljem stanju predala generacijama koje slijede i na taj način očuvala (Svržnjak i dr, 2017). Turistički resursi ruralne Dalmacije nesumnjivo se mogu usporediti s najrazvijenim europskim agroturističkim destinacijama kao što su Provansa, Toscana i Tirol. Ipak, usporedi li se sama turistička ponuda i prihodi od ruralnog turizma, usporedba ruralne Dalmacije s takvim područjima je u tom slučaju gotovo nemoguća (Dugi Rat Online, 2012).

6.1. Turistička ponuda Južnog hrvatskog primorja

U nacionalnom katalogu *Ruralni turizam Hrvatske* (2015) za područje ruralne Dalmacije izlistano je ukupno 45 etnozanimljivosti te 47 kulturnih događanja. Zadarska regija ima sve preduvjete za stvaranje jedinstvene ruralno-turističke ponude. Jedna je od rijetkih regija koja sadržava raznoliku prirodnu ponudu koja uključuje planinski dio Velebit, zeleni ravničarski dio Ravne Kotare, čisto more i iznimno razvedenu obalu s mnoštvom otoka i otočića u svom arhipelagu. Time zadarska regija ima mogućnost udovoljiti različitim preferencijama gostiju, i sve to na relativno maloj udaljenosti (Krajnović i dr., 2014). Jaka karika turističke ponude ruralnih dijelova zadarske regije su nesumnjivo njezine kulturne manifestacije. Neke od njih su Dani Vitezova vranskih u Vrani (sl. 5.), Kako su živili naši stari i Festival-sabor malih glagoljaša Ajmo dico glagolat u Svetom Filipu i Jakovu, Međunarodni festival čipke na Pagu, Tradicionalni prvomajski susret penjača Paklenica u Starigrad-Paklenici i mnogi drugi.

Etnozanimljivosti koje nudi zadarska regija su Manastir Krupa kod izvora rijeke Krupe u okolici Obrovca, Kula Jankovića obitelji Desnica u Islamu Grčkom, Ranč magaraca Dar-mar kod Nina, Priča o paškom siru – kušaonica sira sirane Gligora te Etnografska zbirka Kolan na Pagu i ostale (HGK, 2015). Na području zadarske regije se prema nacionalnom katalogu *Ruralni turizam Hrvatske* (2015) nalazi 7 objekata seoskog turizma, od čega je 5 objekata sa smještajnim kapacitetom. Svaki od njih obiluje raznolikim sadržajem, a po najvećem broju se izdvaja Seosko gospodarstvo Mićanovi dvori u okolici Obrovca. Mićanovi dvori pored smještaja i prehrane u svojoj ponudi sadrže poljoprivredne aktivnosti na gospodarstvu, lov, ribolov, pješčenje/trekking i planinarenje, promatranje ptica, vožnju terenskim vozilima, vožnju plovilima, boćanje, kupanje u bazenu, korištenje sportskih terena i ostalo (HGK, 2015).

Sl. 5. Primjer kulturne manifestacije u Južnom hrvatskom primorju – Dani Vitezova vranskih u Vrani

Izvor: Brkić, 2019

Šibenska je regija sa svojim otocima, područjem zagore i obalom također prirodno-geografski raznolika regija. Odlikuje ju velik broj objekata seoskog turizma koji su u najvećoj mjeri smješteni oko Nacionalnog parka Krka. Šibensko-kninska županija može se pohvaliti činjenicom da po zaštićenim dijelovima prirode kao i po netaknutoj prirodi prednjači pred ostalim županijama primorske Hrvatske (Šibensko-kninska županija, 2017). Također se može pohvaliti i velikim brojem kulturnih manifestacija, a neke koje se odvijaju u ruralnim područjima županije jesu Tradicionalne magareće trke u Tribunju, Krapljanska fešta na otoku Krapnju, Miljevačke užance i Festival ojkavice u okolici Drniša, Festival ruralne kulture u

okolici Knina te Festival starih svadbenih događaja Oj divojko diži se iz dvora u Pirovcu. Od etnozanimljivosti mogu se posjetiti Zavičajni muzej Vesne Parun na otoku Zlarinu, Mauzolej Ivana Meštrovića – crkva Presvetog Otkupitelja u Otavicama, Vodenice na rijeci Krki kod Skradinskog buka i Roškog slapa, Roca – kuća Dalmatinskog pršuta u Stankovcima i mnoge druge. Na području šibenske regije nalazi se znatno veći broj objekata seoskog turizma u odnosu na zadarsku regiju, njih 20. Od toga većina, njih 12, pripada kategoriji objekti izležišta, kušaonice, vinotočja za jednodnevni i poludnevni boravak, dok ostatak pripada objektima sa smještajnim kapacitetom i prehranom. Po brojnosti sadržaja izdvajaju se Šarićevi dvori u zaleđu Primoštena. Sadržaj objekta je iznimno bogat, a između ostalog uključuje i proizvodnju domaćih likera i suhomesnatih proizvoda, pčelarstvo, uzgoj konja i drugih jahaćih životinja, etnografsku zbirku, kulinarske prezentacije i radionice, jahanje, planinarenje, promatranje ptica, branje gljiva i drugih šumskih plodova i ostalo (HGK, 2015).

Splitska regija je podjednako atraktivna i raznolika kao i prethodne dvije opisane dalmatinske regije. Prirodno-geografskoj raznolikosti pridonose planine Kozjak, Mosor i Biokovo koje se izdižu tik uz more, obližnji otoci te Dalmatinska zagora koju krasi krški fenomeni, rijeka Cetina te brojna prostrana polja. Upravo prirodna i kulturna baština Dalmatinske zagore pružaju preduvjete za razvoj ruralnog turizma splitske regije, no oni nisu niti u pola iskorišteni. Ipak, u posljednjih nekoliko godina zabilježeni su određeni pomaci u nekim dijelovima područja. Tomu svjedoči titula Dalmatinske zagore kao najuspješnije destinacije ruralnog turizma 2018. godine. Po uspjehu se posebno izdvaja Turistička zajednica Imota, jedina turistička zajednica područja, a ne samo mjesta u Splitsko-dalmatinskoj županiji, koja u posljednjih nekoliko godina bilježi samo dobre rezultate, odnosno povećanje broja smještajnih objekata kao i povećanje broja noćenja. Napretku Imotske krajine pridonijeli su razvoj prometne infrastrukture i relativno recentno otvorenje tunela sv. Ilije, pojava nekoliko jakih turističkih agencija te medijska promidžba (HGK, 2019). Od kulturnih manifestacija na ruralnim područjima splitske regije izdvajaju se Dani Mile Gojsalić, hrvatske mučenice i junakinje u Kostanu kraj Omiša, Festival soparnika u Dugom Ratu, Procesija za križen u Jelsi, Dani vrgoračkih jagoda u Vrgorcu, Ganga fest u Žlibini, Festival Uz gangu i bukaru u Cisti Velikoj te mnoge druge. Neke od etnozanimljivosti koje se mogu posjetiti u splitskoj regiji jesu Muzej triljskog kralja u Trilju, Etno eko selo Škopljanci te Seoska olimpijada i bikijada u Radošiću, Etno selo Kokorići u Vrgorcu, Etnografska zbirka obiteljsko gospodarstvo Čoso u Grabovcu, Privatna etnografska zbirka Škrinjica u Gornjim Tučepima i ostale (HGK, 2015). U nacionalnom katalogu *Ruralni turizam Hrvatske* (2015) za područje splitske regije izdvojeno je

15 objekata u ruralnom turizmu, od čega njih 7 pripada objektima sa smještajnim kapacitetom i prehranom, dok ostatak pripada kategoriji objekta izletišta, kušaonice, vinotočja za jednodnevni i poludnevni boravak. Najbogatiju ponudu pruža Seosko gospodarstvo Radilović u Tugarama. Sadržaj objekta između ostalog uključuje i proizvodnju žitarica i sira, uzgoj domaćih životinja, maslinarstvo, etnografsku zbirku, prezentaciju starih vještina i običaja, jahanje, vožnju zapregom, planinarenje, vožnju terenskim vozilom, boćanje i ostalo (HGK, 2015).

Dubrovačka regija prednjači pred dalmatinskim regijama, ali i ostalim regijama Hrvatske po razvoju i prihodima od ruralnog turizma. Već je spomenuto kako su Istarska i Dubrovačko-neretvanska županija dvije najjače županije po razvoju ruralnog turizma. Rezultat je to djelovanja lokalnih zajednica i institucija koji na razne načine potiču razvoj ruralnog turizma. Jedan od takvih načina je godišnja dodjela nagrade Zlatna naranča koju organiziraju Dubrovačko-neretvanska županija i Regionalna razvojna agencija DUNEA. Zlatna naranča dodjeljuje se najboljim primjerima ruralnog turizma Dubrovačko-neretvanske županije, a cilj dodjele je potaknuti i naglasiti važnost kvalitetnog pristupa u vođenju obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava u službi ruralnog turizma (HrTurizam, 2019). Najjači adut dubrovačke regije za razvoj ruralnog turizma jesu Konavle, sa svojim idiličnim naseljima koja su do danas zadržala izgled tradicijske kamene arhitekture iz doba Dubrovačke Republike. Upravo tamo se nalazi najveći broj objekata u ruralnom turizmu u cijeloj regiji. Dubrovačku regiju osim Konavala krasi još i plodna dolina Neretve te ušće Neretve koje je zbog razlonikog prirodnog staništa uvršteno u Ramsarska područja, poluotok Pelješac koji je poznat po kvalitetnom crnom vinu, otoci Korčula i Mljet te skupine manjih otoka poput Elafita i Lastovskog otočja. Neke od kulturnih manifestacija koje se odvijaju u dubrovačkoj regiji jesu Nedjeljne folklorne priredbe u Čilipima, Festival Glazba i riječ u Konavlima, Maraton lađa na rijeci Neretvi, Maraton po zidinama Stona, Tradicija viteških igara na Korčuli i ostale. Od etnozanimljivosti u ovoj regiji se nalaze Zavičajni muzej Konavala u Čilipima, Područje Konavoski dvori i mlinice na rijeci Ljutoj, Etnografska zbirka maslinarstva i uljarstva u Veloj Luci, Pelješki vinski puti koji omogućuju kušanje kvalitetnih vina i druge (HGK, 2015). Prema nacionalnom katalogu *Ruralni turizam Hrvatske* (2015), na području dubrovačke regije nalazi se čak 38 objekata u ruralnom turizmu, što je uvjerljivo najviše u Dalmaciji. Njih 15 pripada kategoriji objekti sa smještajnim kapacitetom i prehranom, dok ostatak pripada kategoriji objekti izletišta, kušaonica, vinotočja za jednodnevni i poludnevni boravak. Kao što je već spomenuto, najveći broj objekata nalazi se na području Konavala, točnije njih 17. Većinu

objekata odlikuje bogat sadržaj, a jedan od takvih primjera je Seosko domaćinstvo Brautović u blizini Čilipa. Sadržaj objekta uključuje između ostalog i maslinarstvo, vinogradarstvo, proizvodnju domaćih likera i marmelada, aktivan stari zanat, etnografsku zbirku, poljoprivredne aktivnosti na gospodarstvu, kulinarske prezentacije i radionice, prezentacije starih običaja i vještina, branje gljiva i drugih šumskih plodova, pješaćenje/trekking, planinarenje, boćanje i ostalo (HGK, 2015).

7. GORSKA HRVATSKA

Gorska Hrvatska gospodarski je najslabije razvijena i najrjeđe naseljena regija Hrvatske. Shodno tome, ovo područje lišeno je snažnih industrijalizacijskih i drugih popratnih procesa koji narušavaju okoliš i zagađuju zrak zbog čega ga danas krasi čista, prostrana i velikim dijelom netaknuta priroda te bogata flora i fauna. Iz navedenog razloga ovo veliko ruralno područje ima idealne predispozicije za razvoj ruralnog, a također i održivog turizma. Gospodarska nerazvijenost je uvjetovala i slabu turističku valoriziranost. Gorska Hrvatska, odnosno Lika, svoju turističku ponudu u najvećoj mjeri temelji na Nacionalnom parku Plitvička jezera, koji je primjer prekomjernog turizma i njegovih loših strana. Ostatak područja je gotovo druga krajnost, a tome svjedoči podatak prema kojem su 76% turističkih dolazaka Ličko-senjske županije 2018. godine ostvarili grad Novalja i općina Plitvička jezera (DZS, 2019, prema Bušljeta-Tonković, 2019). Ukoliko se iz izračuna oduzmu gradovi i općine na obali, udio općine Plitvička jezera značajno raste što ukazuje na gotovo nepostojeću ponudu u ruralnom turizmu na ostatku područja.

Drugi dio gorske hrvatske, Gorski kotar, područje je koje također nije turistički valorizirano u skladu sa svojim turističkim potencijalima. Ondje postoji nekoliko žarišta razvoja turizma, ali se slabo radi na njihovom međusobnom povezivanju i zajedničkoj promociji. Slaba prepoznatljivost Gorskog kotara kao cjeline i nedostatak suradnje turističkih zajednica jedna je od najvećih kočnica ozbiljnijeg razvoja turizma ovog područja (Batel i dr., 2017).

7.1. Turistička ponuda Gorske Hrvatske

Lika je regija impresivnih reljefnih oblika, prostranih šuma, špilja, rijeka i jezera. Rijeke Lika i Gacka nude mogućnosti za ribolovi kao i za sportske aktivnosti poput kajakinga, kanuinga i raftinga. Premda svoju turističku ponudu temelji ponajviše na Nacionalnom parku Plitvička jezera, Lika ima predispozicije ponuditi mnogo više. Od etnozanimljivosti tu su Etno selo

Korana u Plitvičkim jezerima, Mlinice na rijeci Gackoj kraj Majerova Vrila (sl. 6.), Etnografski postav Muzeja Gacke u Otočcu, Rodna kuća dr. Ante Starčevića u okolici Gospića i mnoge druge. Od kulturnih manifestacija izdvajaju se Jesen u Lici – festival običaja i hrane, Antonja u Krasnu, Lička olimpijada, Biciklijada Uspon na Zavižan i druge (HGK, 2015). U nacionalnom katalogu *Ruralni turizam Hrvatske* (2015) za područje Like predstavljena su 3 objekta sa smještajnim kapacitetom i prehranom. Po sadržajnosti se izdvaja Izletišta Butina u Kuterevu čija ponuda uključuje proizvodnju sira, uzgoj domaćih životinja, aktivni stari zanat, poljoprivredne aktivnosti na gospodarstvu, prezentaciju starih običaja i vještina, branje gljiva i drugih šumskih plodova, biciklizam, planinarenje, pješaćenje/trekking i ostalo (HGK, 2015).

Sl. 6. Primjer etnozanimljivosti u Gorskoj Hrvatskoj – Mlinice na rijeci Gackoj

Izvor: TZ Ličko-senjske županije, n.d.

U Gorskom kotaru od se od kulturnih manifestacija mogu posjetiti Plodovi gorja Gorskog kotara, Žabarska noć u Lokvama, Ispraćaj stare godine na otvorenom u Fužinama te Ljeto na Lujzijani i Karolini. Mogućnost svjedočenja tradicionalnom načinu života ruralne sredine pružaju etnozanimljivosti poput Zavičajne zbirke u dvorcu Zrinski u Čabru, Kuće prirode – galerije Lujzijana u Lokvama, Zavičajnog muzeja i Gašparovog mlina u općini Jelenje, Etno imanja Juretić u Ravnoj Gori, Muzeja Kaštel Zrinski u Brodu na Kupu i drugih. Za Gorski kotar je u nacionalnom katalogu *Ruralni turizam Hrvatske* (2015) izloženo 6 objekata u ruralnom turizmu. Po ponudi usluga se izdvaja Kuća Sobol u okolici Delnica čiji sadržaj uključuje

voćarstvo i povrtlarstvo, uzgajanje ljekovitog i aromatičnog bilja, lov, ribolov, promatranje ptica, vožnji plovilima i terenskim vozilima, planinarenje i ostalo (HGK, 2015).

8. SREDIŠNJA HRVATSKA

Središnja Hrvatska velika je regija koja se sastoji od više manjih regija: Međimurja, Hrvatskog Zagorja, dijela Podravine, Turopolja, Moslavine, Pokuplja, Korduna i Banovine. Svaka od tih regija ima svoje prirodno-geografske i kulturno-povijesne posebnosti koje čine Središnju Hrvatsku iznimno raznolikom i bogatom regijom te kao takvom pogodnom za razvoj ruralnog turizma. Središnja Hrvatska pitom je i blago brežuljkast kraj prekriven vinogradima, livadama i šumama, ispresijecan brojnim riječnim tokovima. Veliku posebnost daju mu izvrsno očuvane srednjovjekovne tvrđave, dvorci, kule, stari povijesni gradići i utvrde na vrhovima brežuljaka kao i idilične seoske kuće za odmor, raskošne crkve, galerije i muzeji od kojih će neki biti izdvojeni u nastavku (Rural Koncept, n.d.). Velika prednost za razvoj ruralnog turizma na ovom području je i blizina glavnog grada, koji je smješten gotovo u njegovom središtu. Zahvaljujući svom smještaju Zagreb je često početna destinacija turista koji posjećuju ovu regiju. Iz Zagreba se turisti mogu uputiti na i jednodnevne i višednevne izlete, budući da se svaka od gore navedenih manjih tradicionalnih regija nalazi na otprilike sat vremena vožnje automobilom od glavnog grada.

8.1. Turistička ponuda Središnje Hrvatske

Da Središnja Hrvatska obiluje prirodnim bogatstvima koja treba očuvati, svjedoči postojanje tri parka prirode na tom području: Žumberak-Samoborsko gorje, Medvednica i Lonsko polje. Park prirode Lonsko polje je zbog svoje bioraznolikosti također i Ramsarski lokalitet. Drugi Ramsarski lokalitet na ovom području je Posebni ornitološki rezervat Crna Mlaka kod Jastrebarskog. Ipak, najznačajnim ukrasom regije smatraju se već spomenuti kasnorenesansni i barokni dvorci kao i srednjovjekovne utvrde kojih je najviše Ivanščici i Moslavačkoj gori. O bogatstvu kulture baštine ovog područje svjedoče brojne manifestacije i etnozanimljivosti. Neke od poznatih kulturnih manifestacija su Međunarodni festival Čipke u Lepoglavi, Svečanost perunika u Donjoj Stubici, Spust murskih lađi Svetom Martinu na Muri, Festival Kaj su jeli naši stari u Vrbovcu, Festival Dragi naš Kaj u Svetoj Nedelji, Picokijada u Đurđevcu i mnoge druge. Od velikog broja etnozanimljivosti koje Središnja Hrvatska nudi valja izdvojiti Vodeničarsko naselje Rastoke u Slunju, Zavičajni muzej u dvorcu Ozalj, Galeriju Lepoglavske

Čipke, Mlin na Muri i Mlinarov poučni put u Žabniku, Etnografsku zbirku Bakina hiža i dedekov dvor u Ludbregu, Žumberački uskočki muzej, Kuriju Medven iz 1868. i mlin u Krašiću te velik broj vinskih cesta (HGK, 2015). Prema nacionalnom katalogu *Ruralni turizam Hrvatske* (2015), na području središnje Hrvatske nalazi se 114 objekata ruralnog turizma. Njih 60 pripada kategoriji objekti sa smještajnim kapacitetom i prehranom, dok ostatak, njih 54 pripada kategoriji objekti izletišta, kušaonice, vinotočja za jednodnevni i poludnevni boravak. Premda su objekti relativno ravnomjerno raspoređeni po regiji, primjetna je neznatno veća gustoća na samom sjeveru, u Međimurju te u zapadnom dijelu regije podno Žumberačkog gorja. Velik broj objekata može se pohvaliti bogatim sadržajem. Jedan od takvih je i Turističko seljačko gospodarstvo Šimanović u Klinča Selima (sl. 7.). Sadržaj Turističkog seljačkog gospodarstva Šimanović uključuje vinogradarstvo, proizvodnju domaćih likera i marmelada, proizvodnju suhomesnatih proizvoda, aktivan stari zanat, etnografsku zbirku, kulinarske prezentacije i radionice, prezentaciju starih običaja i vještina, lov i ribolov, vožnju kočijom/zapregom, planinarenje, promatranje ptica, igralište/sportski teren i ostalo (HGK, 2015).

Sl. 7. Primjer objekta u ruralnom turizmu u Središnjoj Hrvatskoj - TSG Šimanović u Klinča Selima

Izvor: Booking.com, n.d.

9. ISTOČNA HRVATSKA

Istočna Hrvatska obuhvaća područje Slavonije, Podravine, Baranje i Zapadnog Srijema. Unatoč velikim potencijalima za razvoj ruralnog turizma koji bi generirao i općeniti gospodarski razvoj

tog područja, istočna Hrvatska je jedna od najslabije posjećenih regija Hrvatske. To potkrepljuje podatak iz 2000. prema kojem je tada Slavonija ostvarila svega 0, 5% turističkog prometa Hrvatske. Situacija se kroz narednih dvadeset godina nije znatno poboljšala. Rezultat je to relativno nedavnih ratnih zbivanja, poremećenih gospodarskih tokova, slabo razvijene prometne infrastrukture, nedostatka stručnih kadrova te nedostatne promocije turističke ponude (Geografija.hr, n.d.). Ipak, nije realno za očekivati da će istočna Hrvatska ikad bilježiti rezultate u turizmu kao i regije na obali, budući da se cjelokupna turistička ponuda Hrvatske u najvećoj mjeri temelji na Jadranskom moru i da je Hrvatska u svijetu poznata kao zemlja tisuću otoka. Istočna Hrvatska bi stoga, kao najslabije razvijena turistička regija Hrvatske, trebala iskoristiti svoje turističke potencijale u vidu prirodnih ljepota, tradicije i kulture koji su gotovo zanemareni na bolji i učinkovitiji način i brendirati sebe na turističkom tržištu kao destinaciju koja nudi nešto novo i drugačije (Grgić i dr., 2017). Ipak, sami preduvjeti nisu dovoljni za napredak, već su u tome ključne inicijative i poticaji na akcije kojih očigledno nedostaje. Polazne točke za razvoj takvog brenda jesu očuvana priroda Panonske nizine, mirno utočište za bijeg od užurbanog gradskog života, bogatstvo povijesti i tradicionalne arhitekture, poštivanje tradicionalnih vrijednosti, poznata gostoljubivost lokalnog stanovništva te iznimno bogata gastronomska ponuda (Boflek i dr., 2012, prema Grgić i dr., 2017). Veliki turistički potencijal Istočne Hrvatske, točnije Baranje, prepoznali su Ministarstvo turizma, Hrvatska turistička zajednica i Hrvatska gospodarska komora 2019. godine kada su na najvažnijoj manifestaciji hrvatskog turističkog sektora, Danima hrvatskog turizma, pobjedu dodijelili Baranji. Baranja je tako postala najuspješnija destinacija ruralnog turizma te je gradonačelnik Belog Manastira tada zaključio kako Dani hrvatskog turizma u Slavoniji mogu biti prekretnica i pomoć brendiranju Slavonije i Baranje kao jedne od najpoželjnijih turističkih destinacija Hrvatske (Butigan, 2019).

9.1. Turistička ponuda Istočne Hrvatske

Slavonija, koja najvećim dijelom zauzima područje Istočne Hrvatske, je jedna od najvećih hrvatskih regija, poznata po prostranim plodnim ravnicama, hrastovim šumama, slikovitim vinogorjima, starim podrumima, baroknim palačama i crkvama. Slavoniju prepoznatljivom čini i dobro očuvana izvorna hrvatska folklorna baština, slikovite narodne nošnje, zvuci tamburice i jedinstveni kulinarski specijaliteti (Rural Koncept, n.d.). Na prostranoj slavonskoj ravnici se smjestilo i jedno močvarno područje, Park prirode Kopački rit, koji je zbog svoje bioraznolikosti jedno od pet Ramsarskih područja u Hrvatskoj. Drugi park prirode na ovom području je Papuk. Raznovrsnu turističku ponudu istočne Hrvatske nadopunjuju brojne kulturne

manifestacije. Neke od njih su Slama Art festival u okolici Osijeka, Godišnji proljetni ophod kraljice ili ljelje iz Gorjana u okolici Đakova, Baranjski bećarac u Topolju, Konji bijelci u Babinoj Gredi, Olimpijada starih sportiva u Brođancima, Sajam starih zanata i gužvarijada u Dalju i mnoge druge. Od etnozanimljivosti koje nude mogućnost upoznavanja s načinom života ruralne sredine nekada u Istočnoj Hrvatskoj mogu se posjetiti Šokačka kuća u Topolju, Suvara ili mlin na suhi pogon – jedini takav sačuvani objekt u Hrvatskoj u Otoku (sl. 8.), Eko-etno selo Stara Kapela, Rodna kuća i muzej Petra Preradovića u Grabovači, Ulica zaboravljenog vremena – prikaz starih zanata uz objekt Baranjska kuća u Karancu i mnoge druge (HGK, 2015). Prema nacionalnom katalogu *Ruralni turizam Hrvatske* (2015), na području Istočne Hrvatske nalazi se 82 objekta ruralnog turizma, što je uzimajući u obzir veličinu područja i njegove potencijale u vidu prirodno-geografskih i kulturno povijesnih bogatstava iznimno malo. Od toga 51 objekt pripada kategoriji objekata sa smještajnim kapacitetom i prehranom, dok ostatak pripada kategoriji izletišta, kušaonice, vinotočja za jednodnevni i poludnevni boravak. Veliki je broj objekata koji se može pohvaliti svojim bogatim sadržajem. Jedan od takvih je i Obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo Majhen koje se nalazi na samom rubu Parka prirode Kopački rit. Bogata ponuda OPG-a Majhen uključuje i proizvodnju domaćih likera i marmelada, proizvodnju suhomesnatih proizvoda, etnografsku zbirku, poljoprivredne aktivnosti na gospodarstvu, kuharske prezentacije i radionice, prezentaciju starih vještina i običaja, vožnju kočijom/zapregom, planinarenje, promatranje ptica, kupanje u rijeci/jezeru, dječje igralište i ostalo (HGK, 2015).

Sl. 8. Primjer etnozanimljivosti u Istočnoj Hrvatskoj – Suvara u Otoku

Izvor: TZ Vukovarsko-srijemske županije, n.d.

10. SREDSTVA EUROPSKE UNIJE ZA RURALNI TURIZAM

Kao što je već nekoliko puta spomenuto, za razvoj ruralnog turizma od ključne su važnosti poticaji nacionalnih i lokalnih institucija i udruženja. Tijekom posljednjeg desetljeća Ministarstvo turizma i Ministarstvo poljoprivrede Republike Hrvatske potiču razvoj ruralnog turizma. U novije vrijeme to se čini i sredstvima fondova Europske unije (Bartoluci i dr., 2016). Naime, nakon što je postala članicom Europske unije 2013. godine, Hrvatskoj su se otvorile mogućnosti financiranja različitih područja i projekata iz europskih strukturnih i investicijskih fondova, pa tako i financiranje ruralnog turizma (Bartoluci, 2018). U pretpristupnom razdoblju, koje je trajalo od 2007. do 2013. godine, Hrvatska je imala mogućnost korištenja IPA (eng. Instrument for Pre-Accession assistance) programa. Glavni cilj IPA programa je pomoć državama kandidatkinjama i državama potencijalnim kandidatkinjama u njihovom usklađivanju i provedbi pravne stečevine Europske unije kao i priprema za korištenje Strukturnih fondova (Šostar i Devčić, 2011). Program je sastavljen od pet komponenti (Strukturnifondovi.hr, n.d.):

1. Pomoć u tranziciji i jačanje institucija
2. Prekogranična suradnja
3. Regionalni razvoj – promet, okoliš, regionalna konkurentnost
4. Razvoj ljudskih potencijala
5. Ruralni razvoj (IPARD).

Financijska vrijednost programa IPA za Republiku Hrvatsku u razdoblju od 2007. do 2013. godine iznosila je 997,6 milijuna eura. Za provedbu i koordinaciju programa IPA u Republici Hrvatskoj zaduženo je Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije, a za provedbu svake od pet komponenti IPA programa uspostavljena je posebna operativna struktura, koja se sastoji od upravljačkih tijela te provedbenih agencija (Strukturnifondovi.hr, n.d.).

10.1. IPARD program

Ruralni turizam financiran je putem IPARD programa. IPARD program provodi se kroz tri osnovna cilja ili strateška prioriteta (HMRR, 2020):

1. Poboljšanje tržišne učinkovitosti i provedbe standarda zajednice
2. Pripremne radnje za provedbu poljoprivredno – okolišnih mjera i lokalnih strategija ruralnog razvoja

3. Razvoj ruralne ekonomije.

Svaki od navedena tri prioriteta sastoji se od većeg broja mjera. Nijedna mjera se ne odnosi konkretno i isključivo na ruralni turizam, već su određene mjere izravno ili posredno usmjerene na investicije u ruralni prostor kroz različite djelatnosti, pa tako i ruralni turizam (Bartoluci i dr., 2018). Ipak, najistaknutija mjera vezana uz ruralni turizam je Mjera 302 koja je dio trećeg prioriteta, razvoja ruralne ekonomije. Mjera 302 odnosi na diverzifikaciju i razvoj ruralnih gospodarskih aktivnosti. Ciljevi ove mjere su povećanje prihoda korisnika iz ruralnog stanovništva kroz razvoj i diversifikaciju ruralnih aktivnosti na farmi i izvan nje, stvaranje novih mogućnosti zapošljavanja kroz razvoj i diversifikaciju ruralnih aktivnosti na farmi i izvan nje, očuvanje postojećih radnih mjesta, povećanje opsega usluga za stanovnike ruralnog područja i poboljšanje kvaliteta usluga koje pružaju te poboljšanje socijalne strukture u ruralnim područjima (Eurokonzalting, n.d.). Razvoj ruralnog turizma u sklopu Mjere 302. uključuje ulaganja u sljedeće aktivnosti koje su prihvatljive za sufinanciranje: izgradnja i/ili rekonstrukcija apartmana, soba, objekata za sportsku rekreaciju, plivačkih bazena, objekata za jahanje i držanje konja, objekata za slatkovodni ribolov, prodajnih prostora unutar vinarije, kampova, prostora za pripremu i usluživanje hrane i pića, objekata za držanje životinja u turističke svrhe, označavanje staza i putova, starih tradicionalnih kuća i gospodarskih zgrada, sanitarnih čvorova, pristupa za invalide i parkirališta (Šostar i Devčić, 2011). Korisnici IPARD programa ovisno o mjeri, bili su obiteljska poljoprivredna gospodarstva u sustavu PDV, obrti i tvrtke u privatnom vlasništvu ili sa do 25% državnog vlasništva u rangi malih, mikro ili srednjih poduzeća te općine i gradovi do 10 000 stanovnika. Kroz program je korisnicima u Republici Hrvatskoj od 2007. do 2011. godine bilo osigurano 179 milijuna eura odnosno 1,3 milijarde kuna (Bartoluci i dr., 2018).

10.2. EAFRD fond

Pretpristupno razdoblje, a time i financiranje ruralnog razvoja putem IPA programa završilo je ulaskom Republike Hrvatske u Europsku uniju 2013. godine. Ulaskom u Europsku uniju Hrvatska po tom pitanju dobiva nove mogućnosti jer ulazi u okvir Zajedničke poljoprivredne politike 2014.-2020.(ZPP). Zajednička poljoprivredna politika Europske unije uspostavljena je s ciljem stvaranja partnerstva između poljoprivrede i društva te između Europe i njezinih poljoprivrednika. To je zajednička politika svih država članica Europske unije kojom se upravlja na europskoj razini, a financira se sredstvima iz proračuna Europske unije (Europska Komisija, n.d.). Ciljevi, mjere i aktivnosti u okviru Zajedničke poljoprivredne politike postižu

se financiranjem kroz dva osnovna fonda koji su vezani uz temeljne stupove ZPP-a. To su Europski fond za jamstva u poljoprivredi (EAGF) koji pruža izravne potpore i sredstva za financiranje tržišnih mjera te Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj (EAFRD) kojim se financira poboljšanje konkurentnosti poljoprivrednog i šumarskog sektora, poboljšanje života u ruralnim sredinama i diversifikacija ruralne ekonomije te unaprjeđenje okoliša i seoskih sredina (EAFRD, n.d.). Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj za sastoji se od dvadeset mjera, a na ruralni turizam se odnose Mjera 6 – Razvoj poljoprivrednih gospodarstava i poslovanja te Mjera 7 – Temeljne usluge i obnova sela u ruralnim područjima (Bartoluci i dr., 2018). Isto kao kod IPARD programa, ni u ovom se slučaju mjere ne odnose na ruralni turizam konkretno, već one podrazumijevaju različite aktivnosti u ruralnom prostoru među kojima je i ruralni turizam. Sredstvima iz EAFRD fonda mogu se koristiti poljoprivredni gospodarski subjekti, poljoprivredne organizacije, udruge i sindikati, udruge za zaštitu okoliša, organizacije koje pružaju usluge u kulturi zajednice, uključujući medije i udruge žena te poljoprivrednici, šumari i mlado stanovništvo. Republika Hrvatska je u spomenutom šestogodišnjem razdoblju iz EAFRD fonda na raspolaganju imala 2,026 milijardi eura, odnosno 15,1 milijarda kuna (Europski fondovi, n.d.).

11. BUDUĆNOST RURALNOG TURIZMA U HRVATSKOJ

Kvalitetni razvojni projekti i inicijative, od lokalne do nacionalne razine, uz postojeće prirodno-geografske i društvene preduvjete ključ su uspjeha u razvoju svih oblika turizma, pa tako i ruralnog turizma. Iz dosad napisanog može se zaključiti kako Hrvatska itekako ima bogatu resursnu osnovu za ostvarivanje visokih prihoda od ruralnog turizma, no ono što ju u tome koči je nedostatak učinkovitih razvojnih projekata i strategija. Program ruralnog razvoja Republike Hrvatske 2014.-2020. koji je odobren od strane Europske unije, završio je s početkom tekuće godine. U planu programa bile su brojne potpore i programi za obnovu, očuvanje i povećanje bioraznolikosti, poticanje ekološkog uzgoja i proizvodnje energije iz obnovljivih izvora. Ministarstvo turizma je u 2014. godini izdvojilo 16 milijuna kuna za 129 projekata u kontinentalnom dijelu Hrvatske. Među njima je i projekt Hrvatska 365 s 14 kontinentalnih destinacija te 4 milijuna kuna potpore Hrvatske turističke zajednice za poduzetničke i javne projekte na turistički nerazvijenim područjima (Dobrota, 2015). Nadalje, 2015. godine u svrhu značajnijeg razvoja ruralnog turizma izdan je i prvi nacionalni katalog ruralnog turizma Hrvatske koji sveobuhvatno predstavlja turističku ponudu stranom i domaćem tržištu. Prema navedenom se može reći kako su određeni naponi za jačanje ruralnog turizma kroz posljednjih

desetak godina ipak uloženi. No imajući u vidu trenutno stanje ruralnog turizma u Hrvatskoj, koje je i dalje loše, očigledno je da ti napori nisu bili dostatni za postizanje značajnijih rezultata. Stoga se postavlja pitanje na koji način učiniti akcije i inicijative dovoljno učinkovitima i time unaprijediti razvoj ruralnog turizma i razvoj ruralnih područja općenito. Prvi korak ka ostvarenju tog cilja trebao bi biti izdavanje strategije razvoja ruralnog turizma Hrvatske koja još uvijek ne postoji. Nadalje, za područje ruralnog turizma još uvijek ne postoji ni sustavno statističko praćenje niti adekvatna pravna podloga koja bi omogućila brz i konkretan rast ovog sektora (Dobrota, 2015). Odbor za turizam Hrvatskog sabora (2014) između ostalih daje i sljedeće prijedloge:

- Ministarstvima poljoprivrede i turizma preporuča se uskladiti postojeće zakonske i podzakonske propise s potrebama razvoja ruralnog turizma što zahtijeva njihove promjene. Novi Zakon o turističkim zajednicama trebao bi biti usmjeren i prema razvoju ruralnih destinacija.
- Potrebno je uspostavljanje centra izvrsnosti ruralnog turizma. U tome smislu preporuča se svim dionicima razvoja turizma na regionalnoj i lokalnoj razini širenje svijesti o turističkoj kulturi, promociji i koncepciji razvoja destinacije, te poticanje udruživanja na lokalnoj i regionalnoj te na nacionalnoj razini.
- Svim županijama se preporuča izrada konkretnih razvojnih planova ruralnog turizma te definiranje razlika i potencijala pojedinih jedinica lokalne i područne samouprave.
- Neujednačeni su kriteriji za registraciju i početak poslovanja OPG-a na razini države pa se Ministarstvu poljoprivrede preporuča pojednostavljivanje registracije.
- Uzimajući u obzir nepostojanje promocije ruralnog turizma ali i njegovih posebnih oblika na nacionalnoj razini, kao i činjenicu da brendiranje destinacija, proizvoda i usluga nije zaživjelo, preporuča se pristupiti njihovom planiranju u sustavu turističkih zajednica.

12. ZAKLJUČAK

Naposljetku se može zaključiti kako predstavljena ponuda ruralnog turizma u Hrvatskoj prema regijama dodatno ilustrira činjenicu da Hrvatska ima izvrsne potencijale za dovesti ruralni turizam do samog vrhunca. Izdavanje nacionalnog kataloga nesumnjivo je jedan od koraka ka ostvarenju tog cilja. Predstavljajući ponudu u vidu kulturnih manifestacija, etnizanimljivosti i objekata u ruralnom turizmu te opisujući ljepote hrvatskih ruralnih krajeva, katalog pobuđuje

svijest o tome da se hrvatski turizam ne bi trebao temeljiti samo na jadranskoj obali i otocima. Hrvatski turizam još uvijek ima šansu za preusmjeravanje fokusa sa "sun and sea" grane, po kojoj je Hrvatska odavno afirmirana na svjetskoj turističkoj sceni, prema ruralnom turizmu koji je unatoč postojećim potencijalima i poticajnim programima još uvijek zapostavljen. Pitanje je dokad će Hrvatska ostati konkurentna na turističkom tržištu ulaganjem i orijentacijom samo na "sun and sea" turizam budući da se preferencije turista, a samim time i turistički trendovi sve više mijenjaju. Razvoj ruralnog turizma je najbolji mogući odgovor na takvu prijetnju jer osim što može omogućiti revitalizaciju ruralnih područja u Hrvatskoj, ruralni turizam također može imati funkciju proširenja i bogaćenja turističke ponude cjelokupne Hrvatske, a osim toga i smanjenja sezonalnosti hrvatskog turističkog sektora odnosno produljenja turističke sezone. Prema navedenom se može zaključiti kako bi razvoj ruralnog turizma nesumnjivo imao obostran učinak. Ostaje za vidjeti hoće li se u skoroj budućnosti na lokalnoj i nacionalnoj razini konačno prepoznati svi pozitivni učinci koje ruralni turizam sa sobom nosi te hoće li se na učinkovit način iskoristiti mogućnosti financiranja iz sredstava Europske unije.

LITERATURA

Baćac, R., 2011: *Priručnik za bavljenje seoskim turizmom. Korak po korak od ideje do uspješnog poslovanja*, Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, Zagreb.

Bartoluci, M., Hendija, Z., Petračić, M., 2016: Pretpostavke održivog razvoja ruralnog turizma u kontinentalnoj Hrvatskoj, *Acta Economica Et Turistica* 1 (2), 141-158.

Bartoluci, M., Starešinić, Z., Franić, D.M., Bartoluci, F., 2018: Sredstva EU fondova u funkciji razvoja ruralnog turizma u Hrvatskoj, *Acta Economica Et Turistica*, 4 (1), 63-78.

Batel, T., Matejak, M., Mitrović, S., Mračić, T., Šulc, R., Opačić, V.T., Vukelić, A., Jurković, N., 2017: *Prirodna i kulturna baština kao preduvjet održivosti ruralnog turizma Gorskog kotara*, Projekt suradnje Lokalne akcijske grupe Gorski kotar i Geografskog odsjeka Prirodoslovno-matematičkog fakulteta, Sveučilišta u Zagrebu.

Bosna, J., Krajnović, A., 2015: prijedlog modela izgradnje i upravljanja regionalnim turističkim brendom Dalmacije, *Tranzicija*, 17 (36), 91-101.

Bušljeta Tonković, A., 2019: (Un)sustainable (rural) tourism: a Case study of Lika-Senj County, *Socijalna ekologija*, 28 (3), 249-268.

Demonja, D., 2014: The Overview and Analysis of the State of Rural Tourism in Croatia. *Sociologija i prostor*, 52 (1 (198)), 69-90.

Grgić, I., Hadelan, L., Krznar, S., Zrakić, M., 2017: Could rural tourism revitalize rural areas in Croatia?, *Agroeconomia Croatica*, 7 (1), 98-108.

Grgić, I., Zrakić, M., Gudelj Velaga, A., 2015: Agroturizam u Republici Hrvatskoj i nekim državama Europske unije, *Agronomski glasnik*, 77 (1-2), 61-74.

Hrvatska gospodarska komora, 2015: Nacionalni katalog *Ruralni turizam Hrvatske*

Krajnović, A., Rajko, M., Matković, M., 2014: Mogućnosti za razvoj brenda ruralnog turizma - primjer Zadarske županije, u: *Peta interkatedarska znanstvena konferencija "Konkurentnost, ekonomski rast i blagostanje" - zbornik radova* (ur. Cini, V., Borozan, Đ., Ferenčak, I.), Osijek, 2014, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Ekonomski fakultet Osijek, 127-145.

Lukić, A., 2002: Turizam na seljačkim gospodarstvima u Hrvatskoj, *Dela* 17, 214-229.

Pamuković, A., Dorbić, B., Radeljak, M., 2016: Iskustvo i praksa razvoja agroturizma u Europi te njegov utjecaj na Hrvatsku, *Agronomski glasnik*, 78 (1), 51-64.

Petrić, L., 2006: Izazovi razvoja ruralnog turizma: dosadašnja praksa u Europi reperkusije na Hrvatsku, *Acta Turistica* 18 (2), 138-170.

Ružić, P., Demonja, D., 2013: Prirodna i antropogena osnova turizma Hrvatske, *Sociologija i prostor*, 51 (1 (195)), 45-65.

Svržnjak, K., Šarić, M., Kantar, S., Jerčinović, S., 2017: Obilježja ponude ruralnog turizma dalmatinskih turističkih regija, *Agroeconomia Croatica*, 7 (1), 117-125.

Šibensko-kninska županija, 2017: *Master plan turizma Šibensko-kninske županije*.

Šoštar, M., Devčić, A., 2011: Fondovi Europske unije i drugi dostupni izvori financiranja razvoja ruralnog turizma, *Zbornik radova Međimurskog veleučilišta u Čakovcu*, 2 (2), 105-110.

IZVORI

Booking.com, n.d.: <https://www.booking.com/hotel/hr/tsg-simanovic.hr.html> (10.9.2021.)

Brkić, 2019: <https://www.zadarskilist.hr/clanci/18082019/dani-vitezova-vranskih-u-vrani-na-stotine-vitezova-i-preko-7000-posjetitelja> (10.9.2021.)

Brščić, K., 2009: Ruralni turizam, <https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/939/ruralni-turizam> (7.8.2021.)

Butigan, S., 2019: Najdestinacija ruralnog turizma čudesna Baranja, <https://www.glas-slavonije.hr/412388/1/Najdestinacija-ruralnog-turizma-cudesna-Baranja> (18.8.2021.)

Dobrota, A., 2015: Budućnost ruralnog turizma u Hrvatskoj, <https://www.apartmanija.hr/zajednica/aktualno/ruralni-turizam> (28.8.2021.)

Državni zavod za statistiku, 2021: Turizam u 2020., https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2021/SI-1683.pdf (23.8.2021.)

Dugi Rat Online, 2012: Razvojem agroturizma Dalmacija bi mogla postati nova Provansa, <https://www.dugirat.com/turizam/37-turizam/16684-razvoj-agroturizma-u-dalmaciji-v15-16684> (15.8.2021.)

EAFRD, n.d.: EAFRD. The European Agricultural Fund for Rural Development, <https://www.eafrd.hr/hrvatski> (7.9.2021.)

Eurokonzalting, n.d.: IPARD program mjera 302 – bespovratna sredstva za ruralni turizam, <https://eurokonzalting.com/index.php/bespovratna-sredstva-i-krediti/item/142-ipard-program-mjera-302-bespovratna-sredstva-za-ruralni-turizam> (7.9.2021.)

Europska komisija, n.d.: Ukratko o zajedničkoj poljoprivrednoj politici, https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy/cap-glance_hr (7.9.2021.)

Europski fondovi, n.d.: Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj – EAFRD, <http://europski-fondovi.eu/eafrd> (7.9.2021.)

Geografija.hr, n.d.: Turizam kao faktor razvoja Istočne Hrvatske – stvarnost ili san?, <https://geografija.hr/turizam-ka-faktor-razvoja-istocne-hrvatske-stvarnost-ili-san/> (3.9.2021.)

HrTurizam, 2019: Zlatna naranča: dodijeljena priznanja za najbolje primjere ruralnog turizma u županiji, <https://hrturizam.hr/zlatna-naranca-dodijeljena-priznanja-za-najbolje-primjere-ruralnog-turizma-u-zupaniji/> (15.8.2021.)

Hrvatska gospodarska komora, 2019: ŽK Split održala panel "Ruralni turizam 365 Splitsko-dalmatinske županije" na Adriatic Gastro Showu, <https://www.hgk.hr/zupanijska-komora>

[split/zk-split-organizira-panel-diskusiju-ruralni-turizam-365-splitsko-dalmatinske-zupanije-na-sajmu-adriatic-gastro-show-izvjestaj](#) (18.8.2021.)

Hrvatska mreža za ruralni razvoj, 2020: IPARD program, <https://hmrr.hr/ipard-program/> (8.9.2021.)

Mađarić, T., Sarjanović, I., n.d.: Ruralni turizam u Istri – dokaz da hrvatski turizam može i na drugi način, <https://geografija.hr/ruralni-turizam-u-istri-dokaz-da-hrvatski-turizam-moze-i-na-drugi-nacin/> (8.8.2021.)

Rural koncept, n.d.: Agroturizam u Slavoniji i Baranji, <http://www.rural-koncept.hr/hr/destinacije/kontinentalna-hrvatska/slavonija-i-baranja/> (18.8.2021.)

Rural koncept, n.d.: Agroturizam u Središnjoj Hrvatskoj, <http://www.rural-koncept.hr/hr/destinacije/kontinentalna-hrvatska/sredisnja-hrvatska/> (20.8.2021.)

Strukturnifondovi.hr, n.d.: Pretpristupni programi, <https://strukturnifondovi.hr/eu-fondovi/pretpristupni-fondovi-2/> (7.9.2021.)

Turistička zajednica Kaštelir-Labinci, n.d.: <https://kastelir-labinci.com/en/2020/08/13/etno-muzej/> (10.9.2021.)

Turistička zajednica Ličko-senjske županije, n.d.: <https://visit-lika.com/page/vrila-gacke-i-mlinice-na-majerovom-vrilu> (10.9.2021.)

Turistička zajednica Vukovarsko-srijemske županije, n.d.: <https://www.visitvukovarsrijem.com/hr/sto-vidjeti-i-doživjeti/rekreacija/izletista/oto%C4%8Dka-suvara,113.html> (10.9.2021.)

PRILOZI

Popis slika

Sl. 1. Shematski prikaz međuodnosa ruralnog, seoskog i agroturizma.....	4
Sl. 2. Dolasci i noćenja turista u komercijalnim smještajnim objektima 2020. na razini manjih gradova i općina te na razini Hrvatske ukupno.....	7
Sl. 3. Dolasci i noćenja turista u komercijalnim smještajnim objektima 2020. na razini manjih gradova i općina bez izlaza na more te na razini Hrvatske ukupno.....	8
Sl. 4. Primjer etnozanimljivosti u Sjevernom hrvatskom primorju – Etno muzej Vittorio Rossonni u Kašteliru.....	10
Sl. 5. Primjer kulturne manifestacije u Južnom hrvatskom primorju – Dani vitezova vranskih u Vrani.....	12
Sl. 6. Primjer etnozanimljivosti u Gorskoj Hrvatskoj – Mlinice na rijeci Gackoj.....	16
Sl. 7. Primjer objekta u ruralnom turizmu u Središnjoj Hrvatskoj – TSG Šimanović u Klinča Selima.....	18
Sl. 8. Primjer etnozanimljivosti u Istočnoj Hrvatskoj – Suvara u Otoku.....	20

Popis tablica

Tab. 1. Broj registriranih turističkih obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava u Hrvatskoj od 1998. do 2007. godine.....	5
--	---